

קדושים

❖ אם לא יהא ברוך הוי קללה

לא תקלל חרש (ויקרא י"ט, י"ד).

ביאור הרמב"ם בספר המצוות באיסור לקלל אדם מישראל

א) הנה בשו"ע חו"מ (סימן כ"ז סעיף א') כתב דהמקלל אדם מישראל לוקה משום לא תקלל חרש כו'. הרמב"ם בספר המצוות (ל"ה ש"ז) ביאר, שהתורה הקפידה בזה משתי בחינות, מצד המקולל ששיגהו צער וכאב כשישמע הקללה, ועוד דאפילו חרש שלא ישמע ולא יכאב לו, מכל מקום הקפידה התורה והזהירה מצד המקלל שלא ינע נפשו אל הנקמה ולא ירגילה לכעוס.

ביאור התומים

ב) והתומים (סימן כ"ז סק"ד) ביאר בזה"ל: "דהא דהקפידה התורה מבלי לקלל חרש שאינו שומע ויודע ואינו מבייש כלל בקללתו, ודאי דאין הטעם דקללתו ח"ו עושה רושם וחל על המקולל, דהיה לא תהיה דקללת חנם לא תבא (משלי כ"ו, ב'), ועיין מכות (י"א). רק צריך לומר דטעם האיסור משום רוע לבב ושנאת חבירו, והתורה מזהירה ואהבת לרעך כו'. וזהו כלל גדול לעיקרי התורה". עכ"ד. והיינו דטעם איסור קללה הוא משום רוע לבב ושנאת חבירו והתורה הזהירה ואהבת לרעך כמוך, ואין הטעם משום דקללתו עושה רושם על המקולל.

ביאור ה"אגרות משה"

ויעוי' ב"אגרות משה" (או"ח ח"ג סימן ע"ח) שכתב דבמקלל עצמו ילפינן מקרא דהשמר לך ושמור נפשך, והיינו מחמת שיענש בנפשו בשביל קללתו, שאפשר שתקויים קללתו ויזק. מה שאין כן במקלל חבירו אינו מצד

החשש דשמא תקויים קללתו, דודאי לא יחושו בשמים לקללתו שהרי עושה איסור בזה, וגם הוא קללת חנם שמפורש בקרא דאין לחוש שיתקייים, וברור שלא יבא מזה שום רעה לחבירו, אלא האיסור הוא מצד הבזיון שמבזה חבירו בשם.

דברי הרמב"ם בפרק כ"ו מסנהדרין ה"ו

ד) דברמב"ם (פכ"ו מסנהדרין ה"ו) כתב: "אף על פי שיש לדיין או לנשיא למחול על כבודו, אינו יכול למחול על קללתו. וכן שאר העם אף על פי שמחל על קללתו מכין את המקלל שכבר חטא ונתחייב, ולכאורה הרי גם קודם שחטא אינו יכול למחול. [והנה יתכן להוכיח מזה, דכשנתן אחד לחבירו רשות לקללו וקללו דאין מלקין אותו. אולם זה אינו, דמאחר וגם מקלל עצמו הוא בלאו ומלקין אותו, לא שייך שיועיל נתינת רשות לקללו]. - והסמ"ע (סק"י) דקדק מלשון הרמב"ם הנ"ל לענין שלא שייך אלא בנתחייב מלקות מהתורה, דלא מהני מחילה ליפטר מעונש הגוף דאורייתא שכבר נתחייב, ולא על חירוף לת"ח בלא קללה שהוא חייב בעונשין דרבנן, דשפיר מהני מחילה. ושפיר מדוקדק דברי הרמב"ם על מחילה דקודם שחטא, שלא יתחשב כחוטא ליענש.

ביאור האגרו"מ

ה) ובתשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סימן ע"ח) עמד בזה, ויישב בזה"ל: "ולכן אמינא דבר חדש דמקלל עצמו ומקלל חבירו הם שני עניני איסורים, דמקלל עצמו הא איתא בשבועות דף ל"ו שהוא מקרא דהשמר לך ושמור נפשך, וכן הוא ברמב"ם פכ"ו מסנהדרין ה"ג, שפשוטות פירושו הוא מחמת שיענש בנפשו בשביל קללתו שאפשר שתקויים קללתו

ויזק, אבל במקלל חבירו אינו מצד החשש דשמא תקויים קללתו, דודאי לא יחושו בשמים לקללתו שהרי עושה איסור בזה. וגם הוא קללת חנם שמפורש בקרא דאין לחוש שיתקייים, וברור שלא יבא מזה שום רעה לחבירו, אלא שהאיסור הוא מצד הבזיון שמבזה לחברו בשם, וכמו איסור מגדף שודאי לא עשו דבריו כלום, וחייב סקילה שהוא על מה שמבזה השם בשם, ולשון שאמר איסי בן יהודה כאדם האומר לחברו גירפתה הקערה וחיסרתה הוא לפי מדת רשעתו דפשוט ידו בעיקר. וכן הוא איסור מקלל לנשיא ולדיין ולהדיוט, שאף שאין קללתו עושה כלום חייב על מה שביזה אותם בשם. וראיה גדולה לזה מהא דכתב הרמב"ם בה"א שם, ויראה לי שהמקלל את הקטן הנכלם לוקה, וכתב הכ"מ למדה רבינו מדאמרינן דקטן דמכלמינן ליה ונכלם יש לו בושת, וסובר רבינו דהוא הדין לענין קללה. וזה שייך רק אם הלאו והמלקות הוא על מה שביזה בשם, אבל אם הוא מצד חשש היזק, אף בקטן בן יומו יש לחייבו מלקות כמו בגדול. - ולכן פשוט שאף שמקלל עצמו חייב מלקות, ולא הועיל מה שמוחל לעצמו, דהוא מכיון דהאיסור הוא משום שמזיק לנפשו, שעל עצמו יש לחוש שתקויים הקללה מאחר דחטא בזה יענשוהו מן השמים בהעונש שאמר בעצמו עליו. והתורה אסרה בלאו להזיק אף נפש עצמו, וחייב מלקות כמו על כל לאו. אבל במקלל חבירו שודאי לא תתקייים קללתו וחיובו בלאו ומלקות הוא על הבזיון בשם. וזה יכולים למחול. ואין לומר שבנתינת רשות לקללו הוא כמקלל עצמו, שאדרבה נתינת הרשות הוא משום שלא איכפת לו בקללותיו שיזיקוהו, וגם להבזיון הגדול שיש מזה אינו מקפיד, שלכן מועילה רשותו

ומחילתו. והוצרך הרמב"ם לומר שמכל מקום אחר שקללו בלא נתינת רשות שנתחייב כבר במלקות אין יכולים למחול לפוטרו, כיון שכבר חטא ונתחייב. עכ"ד.

ויעוי"ש באגרות משה שהוסיף: "ולמה שביארתי להרמב"ם שסובר שמקלל לעצמו הוא ענין איסור אחר, מתורץ קושיית התוס' בשבועות שם, בסנהדרין דף ס"ו, למה דחיק הגמרא לאשכוחי אזהרה למקלל אביו ניגמר ממקלל עצמו וחרש. ודחקו לתרץ עיי"ש. דכיון דמקלל עצמו הוא מחמת שמזיק נפשו, לא שייך למילף לאביו וכדומה, שהוא משום בזיון, והוצרך לדחוק למיגמר מנשיא וחרש ודיין. - אך יקשה קצת, דאם כן היה לו להרמב"ם להחשיב מקלל עצמו לאו בפני עצמו, וכן להחשיב במנין הלאוין למלקות גם מקלל עצמו בשם. וצ"ל דאף שהם מטעמים אחרים מכל מקום כיון שמעשה האיסור הוא אחד, קללה בשם, לא נחשב במספר הלאוין בין לעצם המספר דשס"ה לאוין, ובין לענין המלקיות אלא לאחד." עכ"ד האגרות משה.

אולם בספר החינוך (מצוה רל"א) ביאר הטעם דאסור לקלל, דהיינו משום שכל בני העולם חוששים לקללות, ואומרים שקללת בני אדם גם קללת הדיוט תעשה רושם במקולל ותדביק בו המארה והצער, ואחר שידענו זה מפי הבריות, נאמר כי משרשי המצוה, שמנענו השם מהזיק בפנינו לזולתנו כמו שמנענו מהזיק להם במעשה. וכענין שאמרו במו"ק (י"ח.) ברית כרותה לשפתים, כלומר שיש כח בדברי פי אדם. ע"ש. וצ"ל דדוקא קללת חנם לא תבא, אבל אם יש לו איזה זכות תרעומת על חבריו, שוב אין זה קללת חנם, ובהכי אמרינן בב"ק (צ"ג.) אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך.

בדין קללה בכינוי

והנה בחזו"א (סנהדרין סימן כ' סק"י) כתב דהאומר יהי רצון שפלוני יענש, חשיב קללה בכינוי, כיון שכונתו להשם. ולכאורה כוונתו מדין ידות. והיינו מפני דמובן כוונתו כך. - ובתמורה (ג:) איתא, מקלל את חבריו בשם מנלך דלוקה והא לאו שאין בו מעשה הוא, אמר קרא אם לא תשמור לעשות וגו'. ופירש רש"י, ליראה את השם, שיתירא שלא להוציא

את השם לבטלה, וכן מקלל את חבריו בשם מוציאו לבטלה. וכתב, והפלא ה' את מכותיך וגו'. - ופרכינן בגמ', ואימא קרא למוציא שם שמים לבטלה [לחוד] דסגי ליה במלקות, אבל מקלל חבריו בשם כיון דקעביד תרתי דקא מפיק שם שמים לבטלה וקמצער ליה לחבריה לא תסגי ליה במלקות. ומשני, לא מצית אמרת דכתיב לא תקלל חרש. ע"ש.

ומבואר דמקלל את חבריו בשם דלוקה היינו דוקא במוציא שם שמים לבטלה, דעל ידי זה עובר נמי על ליראה את השם הנכבד והנורא. ואיסור זה של הוצאת שם שמים לבטלה הוא רק בשמות המיוחדים שאינם נמחקים, ולא בכינויים כמו רחום וחנון, כמ"ש הרמב"ם בהל' שבועות. - ועי' בחו"מ (סימן כ"ז סק"ג) שהביא דברי הרמב"ם (פ"א מתמורה ה"ה) שכתב: "מפי השמועה למדו לא תעשה שאין בה מעשה אין לוקין עליה חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבריו בשם." עכ"ל. והקשה בספר יבין שמועה דהא בתמורה (ג:) ילפינן מקרא, ולא מפי השמועה. ותירץ הברכי יוסף, דמקרא לא ידענו אזהרה אלא בשם המיוחד.

והרמב"ם ס"ל דחכמים למדו מפי השמועה דאזהרה דמקלל חרש הוא אפילו בכינוי, וזהו ששינוי המקלל עצמו וחבריו בכולן עובר בלא תעשה, ואם כן מסתבר דהעונש נמי גם במקלל בכינוי, דמסתמא האזהרה והעונש כי הדדי נינהו, ומאחר דאזהרה שמענו גם בכינוי, ממילא גם העונש אף בכינוי. והא דאמרינן בכל מקום מקלל את חבריו בשם היינו כל מין שם ואפילו כינוי. ובתורת כהנים שנינו לא תשבעו בשמי, לשקר מנין לרבות את כל הכינויים ת"ל בשמי, כל שם שיש לי. ע"ש. ושמעינן דמהפסוק ליראה את השם תרתי, חדא איסור הוצאת שם שמים לבטלה, וזהו בשבעה שמות. ועוד ילפינן עונש מלקות על לאו דלא תקלל בשם, ומפי השמועה למדו דלאו זה הוא אפילו בכינוי. - ויש להעיר על דברי החזו"א הנ"ל, דהא כשאומר יהי רצון אין בזה הזכרת שם שמים. וצ"ל דהא דילפינן בתמורה (ג:) דנשבע ומקלל בשם לוקה, הוא דווקא לדעת רבי יוחנן דס"ל דמימר חייב משום דדיבוריה עביד מעשה. אבל קיי"ל כרבי יוסי הגלילי דגם בשותפין וציבור דלא אהני תמורתן מכל מקום לוקין על זה, ובהכרח דהא דאמרינן דהנשבע ומקלל

חבירו בשם לוקה, הוא הלכה למשה מסיני. וכמ"ש בתשו' בית הלוי (ח"ג סימן כ"ז). ושפיר שמעינן דמקלל חבריו בשם לוקה, אף על פי שלא עבר על הוצאת שם שמים לבטלה, מחמת הלכה למשה מסיני, דלא קיי"ל כסוגיא דתמורה - אכן החזו"א לא נחית לזה, דהא מייית סוגיא דתמורה הנ"ל.

ביאור הפמ"ע

בשו"ע חו"מ (סימן כ"ז סעיף ב') כתב לענין המקלל חבריו לא היתה שם התראה או שקלל בלא שם ובלא כינוי, או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לה' אינו לוקה. הסמ"ע (שם סק"ז) ביאר, דכשהשם יתברך מסתיר פניו ממנו מלברכו ממילא הוא מקולל. וצ"ע דהא הוי ליה כמקלל להדיא, ובשו"ע מבואר שאינו נחשב קללה אלא דרך מכלל לאו. וכבר הקשה כן בתרומת הכרי, וז"ל: "ולא ידעתי כוונתו, והרי הטעם הוא דמכלל לאו אתה שומע הן כדאיתא בש"ס, והרי מדוייק לשון השו"ע שהיתה הקללה באה מכלל הדברים." עכ"ד. - והגר"א בביאורו (סק"ט, בליקוט) כתב דדבר זה תלוי בפלוגתא דרבוותא בנדריים (י"א): "הר"ן שם בד"ה לחולין כו' ס"ל דהאומר "לא חולין" אינו נדר אליבא דרבי מאיר דלית ליה מכלל לאו אתה שומע הן. והרא"ש שם (י"א.) בד"ה לא חולי וכו', והטור (יר"ד סימן ר"ד), ס"ל דאפילו רבי מאיר מודה דהאומר "לא חולין" חשיב כאומר בפירוש "קרבן". והקשה הגר"א דהרמב"ם (פ"א מנדריים ה"ח) והטור (שם) פסקו דהאומר "לא חולין" הוי נדר, כאומר "קרבן", ואם כן למה כאן פסקו דהאומר "אל יהי ברוך" אינו לוקה. ויעוי' בתשו' מהרש"ם (ח"ב סימן קנ"ט) בזה.

קושיית ה"מנחת חינוך"

והנה ה"מנחת חינוך" (מצוה ע"א סק"ו) הקשה אמאי כשהקללה באה מכלל הברכה, וכגון שאמר אל יהי פלוני ברוך, חשיב קללה, הרי משמעות דבריו היא לא ברכה ולא קללה, וכדאיתא בקידושין (ס"א:) סלקא דעתך אמינא אם בחקתי תלכו ברכה, אם בחקתי תמאסו לא ברכה ולא קללה קמ"ל.

ונרא דהסמ"ע (סימן כ"ז סק"ז) קאתא ליישב קושיא זו, ולכן ביאר הטעם דכשהשי"ת מסתיר פניו ממנו, ממילא הוא מקולל. - והביאור בדברי הסמ"ע י"ל דתלוי בכוונתו לפי הבנת הענין, והכא אפילו שבאמירתו "אל

יהי ברוך", אינו מוכרח קללה, דהא יתכן לא ברכה ולא קללה, וכדאיתא בקידושין (ס"א:): הנ"ל, מכל מקום אין זה קללה מפורשת דסוף סוף לא אמר רק שלא יהא לו ברכה, ועיקר הדבר אינו מחייב קללה, אלא מתפרשת כוונתו

מתוך דיבורו במכלל לאו אתה שומע הן. ולא דמי לאומר "לא חולין" דחשיב כאומר "קרבן", משום שאם אינו חולין בהכרח דזהו קרבן ממש.

במצות לא תעמוד על דם רעך להתחייב להעידו

לא תעמוד על דם רעך

(ויקרא י"ט, ט"ז).

בתרגום יונתן בן עוזיאל: לא תמנע זכו דחרך לאסהרא עלני בדינא.

דברי השו"ע חו"מ סי' כ"ח שאין העד מחוייב להעיד לחבירו אלא אם כן תבעו שיעידנו

(א) הנה בשו"ע (חו"מ סימן כ"ח סעיף א') כתב: "כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעידו אם יתבענו כו". והסמ"ע (שם סק"ו) ביאר, דכמו דבלא תביעה אינו חייב קרבן על שמעו קול אלה ה"נ לענין נשיאת עוון אינו בלא תביעה.

קושיית ה"משכנות יעקב" דגם בלא שיתבענו חייב להעיד משום לא תעמוד

(ב) והנה הפתחי תשובה (שם סק"ד) הביא מתשו"מ משכנות יעקב (חו"מ סימן י"ב) שהקשה, דהא גם בלא שיתבענו מחוייב להעיד משום לא תעמוד על דם רעך, כל שיודע לו זכות והוא מפסיד על ידי מניעתו להעיד, וכמ"ש הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ל"ח רצ"ז) בשם הספרי. ויש בזה גם משום השבת אבידה.

השגת ה"משך חכמה" דא"י בדיני ממונות

(ג) הן אמנם שבספר "משך חכמה" פרשת קדושים (ויקרא י"ט, ט"ז) כתב דברמב"ם בספר המצוות באו בזה דברים שאינם מדוקדקים. - ע"ש שכתב על הפסוק לא תעמוד על דם רעך, דהחייב לטרוח להציל את חבירו מחמת

מצוות לא תעמוד על דם רעך, אינו אלא בדיני נפשות, ולא בדיני ממונות.

דברי ה"משך חכמה"

דהנה ז"ל המשך חכמה: "לא תעמוד על דם רעך אני ד'. בספר [פ' מ"א] ומנין שאם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק עליו, ת"ל לא תעמוד על דם רעך. פירוש בדיני נפשות שאם יודע עדות לזכותו ונמנע הרי זה שופך דמים, וכמו דמוקי הגמ' בסנהדרין (ע"ג.) דמכאן אף למטרח ואגרזי. ודוקא שיודע לזכותו בדיני נפשות, אבל דיני ממונות הוא רק כשתבעו הבעל דין להעיד ובאם לא יגיד, כמבואר ריש הלכות עדות ברמב"ם, יעוי"ש. ובספר המצוות סימן רצ"ז באו כאן דברים אינן מדוקדקין (אולי מסיבת ההעתקה). וזה שאמר [התורת כהנים], שבדיני ממונות אינו עובר באם לא יגיד רק כשיתבענו, אבל בדיני נפשות אפילו אין הבעל דין תובעו לא תעמוד על דם רעך שאני ד', אני הוא התובע דמי נפש נקי". עכ"ד.

הכרעת ה"אהבת חסד" שיש בזה משום לא תעמוד

(ד) אך המשנ"ב הכריע בספר "אהבת חסד" (בפתיחה אות ג') כהפוסקים שיש בזה משום לא תעמוד על דם רעך. וז"ל שם: "דההרנו בזה [במצות לא תעמוד על דם רעך] מלהתירשל כשנראה לחברנו בסכנת מות, ויהיה לנו יכולת להצילו באיזה אופן שנוכל". עכ"ד.

דברי ה"נתיב חסד"

ויעוי"ש ב"נתיב חסד" (אות ה') שביאר: "דההרנו בזה וכו'. דזה לשון ספר המצוות

מצוה רצ"ז, הזהירנו מלהתירשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו, כמו שהיה טובע בנהר ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו, או שהיה גוי משתדל להרגו ונוכל לבטל מחשבתו או לדחות נזקו. ובאה האזהרה באמרו לא תעמוד על דם רעך. וכבר אמרו שמי שיכבש עדותו תכללהו גם כן זאת האזהרה, כי הוא רואה ממון חבירו אבד והוא יכול להחזירו אליו באמרו האמת וכו'. ולשון ספרא (קדושים פרק ד' הלכה ח'), מנין שאם אתה יודע לו עדות, שאין אתה רשאי לשתוק, ת"ל לא תעמוד על דם רעך. ומנין שאם ראית אותו טובע בנהר או חיות או לסטים באין עליו, שאתה חייב להצילו, ת"ל לא תעמוד על דם רעך. עכ"ל. ומזה נובע גם מה שכתבנו בסוף דברינו. ובאמת בענינינו ק"ו מהתם, דהלא התם כבר נתן ממונו ביד אנשי בליעל והם מכחישים אותו, אף על פי כן כיון שבעדותו יכול לעזרו להויא מהם והוא מתעצל, עובר על לא תעמוד וגו'. וכ"ש בזה, שעתה הוא סכנת ההפסד והיכולת בידו להצילו, בודאי מחוייב בדבר. ובאמת כל זה נכלל בתחילת לשון הרמב"ם להמעין בו, וברייתא זו הנ"ל הובא גם כן בסנהדרין (ע"ג.). עכ"ד. - וכיו"ב כתב בפשיטות בתשו' חתם סופר (יו"ד סימן רמ"א) בזה"ל: "דעיקור ענין נזיקים היא גדר למצות עשה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם (דברים ד', ט"ז), ולא תעמוד על דם רעך (ויקרא י"ט, ט"ז), וכתוב (דברים י"ט, י') והיה עליך דמים, עיין מסכת מועד קטן דף ה' ע"א". עכ"ד.

קושיית ה"שער משפט"

ה) והנה בספר "שער משפט" (סימן כ"ח סק"ב) הביא מהתורת כהנים (קדושים פרשה ד' הלכה ח') שהובא ברמב"ם בספר המצוות (לא תעשה רצ"ז) ובחינוך (מצוה ר"ז) ובהגהות מיימוניות (פ"א מרוצח אות ג') דדריש על הפסוק לא תעמוד על דם רעך, שצריך להציל ממונו, וכמשנ"ת. והקשה השער משפט, דכיון דילפינן חיוב עדות מקרא דלא תעמוד על דם רעך משמע דאפילו בלא תביעת הבעל דין, כיון שהוא יודע עדות לחבירו, וחבירו לא סליק אדעתיה שהוא יודע לו עדות, חייב להצילו, בכדי שלא יבוא הפסד לחבירו. - וכעין זה כתב רש"י בסנהדרין (ע"ג) בד"ה קמ"ל כו', דמקרא זה משמע דאף למטרח למיגר אגורי נמי חייב, דלא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל הצדדין שלא יאבד דם רעך. ע"ש. ואם כן הוא הדין בלי תביעת הבעל דין שייך נמי לא תעמוד על דם רעך, דבכל צדדין מחוייב לראות שלא יאבד ממון חבירו. וכמו בדיני נפשות דפסק הרמב"ם בריש הלכות עדות דחייב להעיד אף בלי תביעה דוברעת הרע מקרבך בכל גווני משמע. - והא דילפינן דצריך תביעה, היינו לענין העשה דאם לא יגיד, אבל על הלאו דלא תעמוד על דם רעך אכתי עובר. וכמו דמצינו לענין השבת אבידה דמשעת ראייה עובר על הלאו דלא תוכל להתעלם, ועל העשה דהשב תשיבם אינו עובר עד שיבוא לידו דוקא, כמ"ש הסמ"ע (סימן רנ"ט סק"א). וה"נ דילמא על העשה אינו עובר אלא כשיתבענו דוקא, אבל על הלאו דלא תעמוד על דם רעך עובר גם בלא תביעה, דלא תעמוד בכל גווני משמע.

תירוץ ה"שער משפט" דדוקא בדיני נפשות עובר על לא תעמוד

ו) וכתב ה"שער משפט": "והנראה בזה, דהרמב"ם והטור ס"ל הא דקתני בספרי מנין שאם אתה יודע לו עדות וכו', קאי דוקא לענין דיני נפשות, דפשטא דקרא בהכי איירי, דאם הבית דין רוצים לחייבו מיתה והוא יודע לו עדות להצילו, מחוייב להעיד לו. והא דכתבו הרמב"ם והרא"ה דאף לענין ממון שייך נמי לא תעמוד על דם רעך, הוא אסמכתא בעלמא. - וכן משמע בריש פרק הכונס (ב"ק נ"ו). דפריך דאורייתא הוא אם לא יגיד. וכן במתני' דפרק

אחד דיני ממונות (ל"ה): מיייתי קרא דאם לא יגיד, ולא הוזכר הלימוד דלא תעמוד על דם רעך לענין חיוב עדות. וכן בסנהדרין דף ע"ג א' הובא בש"ס ברייתא זו דמניין לאדם שטובע בנהר, והשמיטו תחלת הברייתא מנין שאם אתה יודע לו עדות, משמע דברייתא זו מיירי לענין דיני נפשות, והוא נלמד ממילא מההיא דאדם שטובע בנהר, כן נראה לדעתם ז"ל. עכ"ד.

דברי ה'נתיבות המשפט' בסי' כ"ח סק"א דמחוייב להעיד מדין השבת אבידה

ז) והנה בנתיבות המשפט (סימן כ"ח סק"א) כתב גם כן דמדין השבת אבידה חייב מדאורייתא להעיד. וז"ל: "ונראה דדוקא בעד אחד דאין מחייב רק שבועה, אינו חייב מדאורייתא להעיד, אבל במקום שמחוייב ממון, כגון בהכשירו לקרוב כשני עדים, נהי דאינו עובר באם לא יגיד, מכל מקום חייב להעיד מדאורייתא משום השבת אבידה לבעלים. עיין בתשובת הרא"ש כלל צ"ט סימן י"א ובטור סימן קנ"ד סעיף י"ב, מצוה לומר לשמעון וכו', דהשבת אבידה הוא וכו', עיי"ש. ואם כן הוא הדין בלא תבעו ובכל מקום דאינו חייב משום אם לא יגיד, מכל מקום חייב משום השבת אבידה". עכ"ד. - וכיו"ב כתב ה"קצות החושן" (בסימן כ"ח סק"ג), וכ"כ בספר "אמרי בינה" (דיני דיינים סימן י"ט).

בראייה מתשו' הרא"ש

ח) וראיית הנתיבות המשפט מתשו' הרא"ש הנ"ל, הובא גם כן בהמשך דברי ה"שער משפט", בזה"ל: "עוד קשיא לי על הא דמשמע בטור ומחבר דבלא תביעת הבעל דין אינו חייב להעיד אף מדרבנן, והרי בתשובת הרא"ש כלל צ"ט סימן ו' שאלו בנו רבינו יחיאל במי שהרחיק בניינו על פי פסק הדיינים, והדיינים טעו בדין, והבעלי דינים לא שאלוני על ככה, אם אני מחוייב לומר לשמעון שלא היה צריך להרחיק. והשיב הרא"ש דמצוה לומר לשמעון דאינו מחוייב להרחיק, דהשבת אבידה הוא, דטעו בדבר משנה וחוזר. עכ"ל. והובא בתשובה זו בטור סימן קנ"ד סעיף ט"ו. והרי אף דלא שאלו הבעלי דינים לרבינו יחיאל, הורה הרא"ש דמצוה לומר להם

משום השבת אבידה, ואמאי גרע חיוב עדות להעיד בלי תביעת הבעל דין דהוי נמי השבת אבידה". עכ"ד השער משפט.

דחיית ה"שער משפט" דהרא"ש קאי ממירת חסידות

ט) אכן יעוי"ש בשער משפט שדחה הראיה, וז"ל: "ואפשר דמה שהורה הרא"ש אינו אלא מדת חסידות, ולכך כתב לשון מצוה. אבל מכל מקום אין חיוב לומר כשלא תבעו אף מדרבנן". עכ"ד.

ראיית ה"שער משפט" מסוגיא דשבועות ל' ע"א

י) והנה ב"שער משפט" (שם) כתב: אמנם לפענ"ד יש להוכיח מהש"ס דילן דחיוב עדות הוא בלאו דלא תעמוד על דם רעך, דהנה בריש פרק שבועת העדות (ל') איתא במשנה דשבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים, ואמרינן עלה בש"ס מנא הני מילי, ושקיל וטרי עלה, ולפי שיטת הרשב"א דס"ל דכל היכא שאינו מחוייב להעיד הוי כקרובין ופסולין, ואינו חייב קרבן שבועה, אם כן מאי קושיא, נהי נמי דנשים כשרים להעיד, מכל מקום יש לפוטרם משבועת העדות, דהא הא דילפינן חיוב עדות מקרא דאם לא יגיד אינו אלא מצות עשה לבד, כמו שכתב הרמב"ם ריש פ"א מהלכות עדות, וכן במנין המצות שלו מצוה קע"ח מנה אותו במנין רמ"ח מצות עשה. וכן הסמ"ג בעשין ק"ח, והרא"ה בספר החינוך מצוה קכ"ב. והרי המחבר בסעיף כ"ד פסק דאין מקבלין עדות בלילה, ואם קבלוהו אין דנין על פי אותה קבלה, וכן פסקו רוב הפוסקים, והרשב"א (ח"ב סימן רצ"ו) מכללם. והטעם דקבלת עדות כתחילת דין, ואין דנין בלילה דילפינן מקרא דוהיה ביום הנחילו את בניו. ואם כן פשיטא דנשים פטורות מלהעיד דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, דנשים פטורות, כדאיתא פ"ק דקדושין (כ"ט), דנשים פטורות מציצית ותפילין, וכן ממילה למול את בנה כתבו התוס' שם ד"ה אותו, דפטורות דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, כיון שאינו נוהג בלילה. ואם כן הכא נמי כיון דעדות אינו נוהג בלילה כיון שאין תועלת בעדותן ויכולין לחזור בהן, ופטורות מלהעיד, אם כן הוי מצות עשה שהזמן גרמא, דנשים פטורות.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.
Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

ויקרא (שאלתא ס"ט) שכתב: שאילתא דאלו מאן דידע בסהדותא דחבריה מחייב למיזל ואסהודי ליה, ואי לא מסהיד קאי באיסורא שנאמר ונפש כי תחטא והדר ושמעה קול אה, אלמא כי לא שמע שבועה נמי קאים בחטא, ותניא מנין שאם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק עליו ת"ל ולא תעמוד על דם רעך. עכ"ל. הרי דלימוד ערוך הוא בפיו של הגאון דילפינן חיוב עדות אף לענין ממון מקרא דלא תעמוד. וכן תרגם יונתן בן עוזיאל בקרא דלא תעמוד (ויקרא י"ט, ט"ז), לא תמנע זכו דחברך למסהדא עלוי בדינא. אם כן אין חילוק בין תבעו הבעל דין או לא, וכן כיון דלפי שיטת הגאון ילפינן חיוב עדות מדכתיב ונפש כי תחטא, והדר ושמעה קול אלה, אם כן מסברא י"ל דחיוב עדות בלא קרבן שבועה אף בלי תביעת הבעל דין הוא דאם לא יגיד דמיניה ילפינן תביעת הבעל דין אושמעה קול אלה קאי, וכמשמעות לשון סתימת הגאון ז"ל. וכן משמע מסתימת לשון הסמ"ג בעשין ק"ח. עכ"ד.

בתשו' הרשב"ש סי' מ"ו

ג) וביסוד דברי ה"שער משפט" דנקט לדבר פשוט שבמקום שהחיוב להעיד הוא משום לא תעמוד על דם רעך, הוא גם בלא דרישת הבעל דין או הבית דין, דכל אדם הוא מעצמו בעל דין בשביל חברו להצלתו. יש לציין לתשו' הרשב"ש (סימן מ"ו) שכתב: "מי שהניח אשתו עגונה והלך לעיר אחרת למדינת הים, אם הבית דין שבאותה העיר יכולים לכופו לתת גט זמן לאשתו מדינא אף על פי שהיא לא תבעתו בגט כו'. ונראה לי שרשאים הם הבית דין בכך, אף על פי שלא תבעתו, שהרי כל ישראל הם בעלי דינים מחמת עיגון כו'. ונראה לי שהטעם הוא כי כל ישראל בעלי דין בכל דבר שמסור לערוה, וגם בדבר העגונות כו', ובדבר איסורא כלהו אינשי בעלי דין נינהו כו'". עכ"ל. ועי' תשו' אבני נזר (אהע"ז סימן רל"ח ס"ק כ"א).

ואם כן כיון דפטורות מלהעיד, אינן חייבים בקרבן שבועה. כו'. אלא ודאי דחיוב עדות הוא בלאו דלא תעמוד על דם רעך, ואם כן אף נשים חייבות להעיד אם היו כשרות". עכ"ד.

ביאור שיטת רש"י ותוס' בשבועות ל"ז ע"ב

יא) והנה לפי מה שנתבאר דבאזהרת לא תעמוד על דם רעך נכלל שלא לעמוד ולשתוק כשרואה ממון חברו נפסד, יש לבאר דברי רש"י ותוס' בשבועות (ל"ז). בהא דאמרינן הזיד בשבועת הפקדון והתרו בו מהו, ופירש רש"י דקמבעיא לן האם חייב קרבן או מלקות או שניהן. אבל לענין שבועת העדות אין להסתפק כשהזיד בו והתרו בו. דאף על גב דחייב נמי על המזיד כשוגג, ליכא למבעי הך בעיא משום דאין התראת ודאי בשבועת העדות, דמי יודע שהם יודעים לו עדות ויכול להתרות בו. וע"ש בתוס' בד"ה הזיד כו', שכתבו דהא דלא בעינן הך בעיא בשבועת העדות, היינו משום דאי אפשר לידע לעולם אם הם מזידיים שיכולין לומר שכחנו. ע"ש. ויש להעיר, דהיאך קס"ד למבעיא בשבועת העדות, הרי הבעיא היא לענין מלקות, והרי בשבועת העדות אין לי אלא עשה, דאם לא יגיד ונשא עונו. ובאמת יעוי"ש במאירי, שהביא הטעם דלא מבעיא לן בשבועת העדות כמש"כ רש"י ותוס', והוסיף: "ויש מפרשים הטעם מפני שבועת העדות אין בה אזהרה מפורשת, אלא אם לא יגיד ונשא עונו, ואין זו אזהרה אלא עונש, ואחר שכן לא הוצרך לכתבה". עכ"ל. ולכאורה צ"ב בדעת רש"י והתוס' דנתקשו בזה, והרי פשוט דלא שייך לחייבו מלקות על זה, מכיון ואין בה אזהרה. - ונראה לבאר דהא דלקי בשבועת העדות הוא על מה שלא הציל את ממונו של חברו כשראהו שנפסד, ועובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך.

בדקדוק דברי השאלות

יב) ויעוי' ב"שער משפט" הנ"ל שכתב: "שוב מצאתי בשאלות דרב אחאי גאון בפרשת

